

Zespół ds. wychowania w ZHP

hm. Jana Świnarska (autor)

hm. Lucyna Czechowska (recenzent)

Harcerski System Wychowawczy - zmiany na przestrzeni czasu

Opracowanie wyników badań jakościowych na podstawie dokumentów wewnętrznych ZHP oraz harcerskiej literatury i prasy w celu ustalenia, jak zmieniał się opis Harcerskiego Systemu Wychowawczego na przestrzeni czasu.

Wstęp

Rok 1990

Obecnie obowiązujące ujęcie metody harcerskiej, stanowiące dorobek dwudziestu dwóch kursów podharc mistrzyń, które odbyły się w Harcerskiej Szkole Instruktorskiej na Buczu w latach 1933-1936, zostało opracowane przez hm. Ewę Grodecką (i wydane nakładem szkoły).

Wprowadzono je do Statutu ZHP podczas XXVIII Zjazdu ZHP, który odbył się w 1990 r. w Bydgoszczy.

Rok 1997

Uchwałą Rady Naczelnej ZHP nr 33 z dnia 22 lutego 1997 r. przyjęto opracowanie „Harcerskie ideały”, zawierające pierwszy prawnie wiążący opis Harcerskiego Systemu Wychowawczego. Rada Naczelna zachęca do korzystania z wymienionego opracowania w prowadzeniu pracy wychowawczej i kształceniu kadry.

Zjazd ZHP w 1997 r. - wtedy właśnie został przyjęta Strategia ZHP realizowaliśmy program „Moje Ojczyzny” i potem kolejne propozycje programowe.

Od tych wydarzeń minęło 20 lat, czy zawarte w Harcerskich Ideałach zapisy są nadal aktualne, a co ważniejsze - rozumiane i stosowane?

Harcerstwo od początków swego istnienia przeszło wiele przeobrażeń. Przez wielu uznawane jest jako sposób na spędzanie wolnego czasu, na zdobycie pożytecznych umiejętności czy samodoskonalenie.

Zbyt rzadko, i my członkowie ruchu, i osoby spoza ZHP, widzą harcerstwo jako ruch prowadzący do zmiany świata, do poszukiwania celu i miejsca w życiu. Chyba zatraciliśmy wiarę i umiejętności podążania ku temu celowi.

W dyskusjach używamy sformułowań „prawdziwe harcerstwo”, dyskutujemy o jego kształcie, przyszłości, często uwzględniając tylko niektóre fakty i, cóż, własne bardzo subiektywne poglądy. W efekcie nie ma wśród członków ruchu (ZHP) zgodności co do rozumienia niektórych pojęć. Dla każdego dyskutanta co innego w harcerstwie jest najważniejsze. Metoda, Prawo i Przrzeczenie, stopnie, system zastępowych, ale też idea służby, etos harcerski, patriotyzm.

Gdzie jest właściwa droga, Kto ma rację? Nie odpowiem na to pytanie, chyba się nie da. W rozmowach, dyskusjach powołujemy się na tradycję, czy zastaniając się tradycją sprzeciwiamy się zasadzie, że harcerstwo należy tworzyć ciągle na nowo? Jak rozumieć w tym kontekście słowa Bi-Pi który mówił „zostawcie ten świat choć trochę lepszym”, czy to odnosi się do programu, czy do postaw członków ruchu? Jeśli mówimy o zmianie świata na lepszy, to znaczy, że trzeba ciągle modyfikować program harcerskiego działania? Czy program i idee mają być stałe? Ciągle, naszym działaniem, odpowiadamy na pytanie, jaki ten świat ma być, co chcemy w nim zmieniać. Pojawia się kolejne pytanie: czy program jest nadrzędny nad elementami HMW? Program to nie propozycje programowe, to całość spójnego działania organizacji. „Program ZHP, czyli to, czym zajmują się gromady i drużyny, zaraz obok metody harcerskiej stanowi o harcerskości ruchu” - To zapis z oficjalnej strony internetowej ZHP, czyli program jest czymś szczególnym w ZHP, czy bez tego programu nie byłoby całej istoty harcerstwa?

Harcerski System Wychowawczy to jedność harcerskiej metody, programu i zasad (Statut ZHP, § 5 pkt 2). Program powstaje samorzędnie w drużynach oraz w innych podstawowych jednostkach organizacyjnych ZHP. Zasady harcerskiego wychowania to: służba, braterstwo, praca nad sobą. A może należy mówić o nadrzędności zasad harcerskiego wychowania nad wszystkimi innymi elementami HSW? Wszystkie te pytania i wątpliwości są warte rozważenia.

Zasady ruchu skautowego/harcerskiego wychowania

<p>Światowe Biuro Skautowe</p> <p>Elementy programu Skautowego</p>	<p>Zasady ruchu skautowego</p> <p>Skauting oparty jest na trzech ogólnych zasadach, które reprezentują jego podstawowe prawa i wierzenia. Są to:</p> <ol style="list-style-type: none">1. obowiązek wobec Boga,2. obowiązek wobec bliźnich,3. obowiązek wobec samego siebie. <p>Obowiązek wobec Boga - pierwsza z zasad ruchu skautowego, jest zdefiniowana jako wierność zasadom duchowym, lojalność wobec religii, która je wyraża i akceptacja obowiązków, które z niej wynikają.</p>
--	--

	<p>Obowiązki wobec bliźnich - odpowiedzialność człowieka wobec społeczności w jej rozmaitych wymiarach. Obowiązki wobec bliźnich określa się w następujący sposób:</p> <ul style="list-style-type: none"> • lojalność wobec własnego kraju połączona z popieraniem lokalnego narodowego i międzynarodowego pokoju, porozumienia i współpracy; • lojalność wobec własnego kraju oraz przyjaźni i porozumienia światowego. Od początku skauting przywiązywał wielką wagę do rozwoju braterstwa i porozumienia między młodymi ludźmi. Liczne międzynarodowe spotkania młodzieży są najbardziej widocznym przejawem sposobów dla osiągnięcia tego celu, do którego dochodzi się w głębszy sposób poprzez codzienną działalność zgodną z programem skautingu; • udział w rozwoju społeczeństwa połączony z poszanowaniem godności drugiego człowieka oraz nienaruszalności świata przyrody - udział w rozwoju społeczeństwa - wyraża w kompleksowy sposób podstawową zasadę służby dla bliźnich. Przed wszystkim w zgodzie z filozofią założyciela, służbę rozumie się w szerszym znaczeniu jako przyczynianie się do rozwoju społeczności. <p>Obowiązki wobec samego siebie - człowiek powinien wziąć odpowiedzialność za rozwój swojej osobowości. Pozostaje to w pełnej zgodności z założeniami wychowawczymi ruchu skautowego, którego celem jest pomaganie młodemu człowiekowi w pełnym rozwoju jego możliwości. W procesie tym podstawową rolę odgrywają Prawo i Przrzeczenie.</p>
Podstawy wychowawcze	<p>Zasady harcerskiego wychowania</p> <p>Skuteczne kształtowanie młodego człowieka w duchu Prawa Harcerskiego przynosi efekty w postaci trwałych postaw. Człowiek ukształtowany w zgodzie z wartościami przyjętymi w naszym harcerskim ruchu wyróżnia się braterskim stosunkiem do innych, przyjacielską i serdeczną postawą wobec wszystkich ludzi, gotowością i umiejętnością bezinteresownej służby innym ludziom, Bogu i Polsce oraz ciągłą pracą nad sobą, nieustannym kształtowaniem i doskonaleniem własnej osobowości. Jest gotowy wymagać od siebie, nawet, jeżeli inni od niego nie wymagają.</p> <p>Harcerska służba rozumiana jest jako:</p> <ul style="list-style-type: none"> - służba Bogu - wynikająca z wiary bądź osobistego stosunku do duchowych wartości życia - takich jak: miłość, prawda, dobro, sprawiedliwość, wolność, piękno, przyjaźń,

	braterstwo, nadzieja, - służba Polsce - wynikająca z poczucia przynależności do wspólnoty narodowej i kulturowej, miłości Ojczyzny, godności narodowej, szacunku dla państwa i jego historii, - służba sobie i innym - wynikająca z osobistej odpowiedzialności za indywidualny rozwój i z osobistego stosunku do społeczeństwa, poczucia odpowiedzialności za rodzinę, lokalną społeczność, kraj i cały świat, a także z szacunku dla innych i do świata przyrody. Idee braterstwa, służby i pracy nad sobą przyświecają harcerskim działaniom na co dzień.
NA TROPIE Nr 12 (52) grudzień 1994 Artykuł „O metodzie raz jeszcze” hm. Jacek Bustowski	Jak wynika z zapisu metody wychowanie w harcerstwie rozumiane jest jako przyczynianie się do pełnego rozwoju fizycznego, umysłowego, duchowego i społecznego harcerza, zwanej zasadami Harcerskiej Metody Wychowawczej.
O metodzie harcerskiej i jej stosowaniu Ewa Grodecka	Grodecka opisuje głównie cechy metody, system zastępowy i program działania.
Harcerskie Ideały	Zasady harcerskiego wychowania to: <ul style="list-style-type: none"> – służba, czyli czynna pozytywna postawa wobec świata i drugiego człowieka, – braterstwo, czyli przyjacielska i serdeczna postawa wobec innych, – praca nad sobą, czyli nieustanne kształtowanie i doskonalenie własnej osobowości.

Wszystkie ww. opisy zasad są zbieżne, również w zapisie dotyczącym roli Prawa i Przrzeczenia.

Jednak w dokumencie Podstawy wychowawcze wyraźnie jest określona i podkreślona rola i waga Prawa Harcerskiego. To Prawo determinuje nasze działania, a nie atrakcje programowe.

Program ZHP i rozwój programowy

Program ZHP, czyli to, czym zajmują się gromady i drużyny, zaraz obok metody harcerskiej stanowi o harcerskości ruchu. Harcerski System Wychowawczy to jedność harcerskiej metody, programu i zasad. Program ZHP (ale także każdej

organizacji skautowej) musi stwarzać jak najwięcej możliwości dla rozwoju młodych ludzi na podstawie ww. zasad.

ROZWÓJ PROGRAMOWY (na podstawie książki wydanej przez Światowe Biuro Skautowe - Elementy programu Skautowego)

Rozwój programowy nie jest nowym hasłem w skautingu. Idee wysunięte przez Baden-Powella w podręczniku „Skauting dla chłopców” we wczesnych latach naszego stulecia, szybko przyjęły się w państwach całego świata. Wiele krajów naśladowało „Skauting dla chłopców” nie dokonując żadnych zmian. Kilka państw wprowadziło skauting zmodyfikowany odpowiednio do panujących tam warunków. Baden-Powell wprowadzał zmiany, gdy widział ich potrzebę. Zatem zarówno założyciel, jak i pewna liczba organizacji skautowych była zaangażowana w rozwój programowy od samego początku.

Począwszy od 1908 roku następował rozwój programowy w organizacjach skautowych na całym świecie. W rezultacie istnieje zróżnicowanie pod względem liczby i charakteru proponowanych programów. Większość z nich została przystosowana do lokalnych potrzeb. Niektóre programy przyniosły bardzo dobre efekty, inne okazały się mniej udane.

Zmiany miały różny charakter. W niektórych przypadkach zasadnicze innowacje poczyniono w zakresie zajęć skautowych, w innych przypadkach miały miejsce ulepszenia w tworzeniu i publikowaniu podręczników, opartych często na podręcznikach z innych krajów. W jeszcze innych sytuacjach przeobrażenia zachodziły w strukturze ruchu, a ich celem było zwiększenie skuteczności programu poprzez zmianę sposobu jego realizacji.

Zmianie jakiegokolwiek części programu skautowego powinno zwiększać jego skuteczność w osiąganiu celu skautingu. Ponieważ cel ów jest tak ważny, dużą rolę przypisuje się również programowi, toteż rozwój programowy nie powinien przebiegać w sposób chaotyczny, pozostawiający zbyt wiele miejsca przypadkowi.

Celem skautingu jest: „przyczynianie się do rozwoju młodych ludzi w taki sposób, by mogli oni w pełni wykorzystać swe możliwości fizyczne, umysłowe, społeczne i duchowe”. Program jest najważniejszym środkiem prowadzącym do tego celu. Skauting może więcej zdziałać projektując programy dla swoich członków.

Zakłada się, że cele skautingu pozwalają widzieć ów ruch jako instytucję kształcącą jednak ich ostatecznym celem jest wychowywanie (kształtowanie wychowanków). Co prawda wiele zajęć podczas zbiórek harcerskich odbywa się w atmosferze dobrej zabawy, to ich ostatecznym celem jest wychowanie.

Ruch harcerski pragnie, działając w ramach Prawa i Przyrzeczenia Harcerskiego, wywołać w swoich członkach takie zmiany, aby cel ruchu został osiągnięty.

1. Rozwój programowy w skautingu powinno się widzieć jako serię posunięć tworzących nieprzerwany cykl.
2. Celem rozwoju programowego jest wywołanie zmian w ruchu, a to nastąpi wówczas, gdy skutecznie przeprowadzi się zmiany programowe.
3. Zmiana okaże się skuteczniejsza jeżeli ci, którzy mają zająć się jej wprowadzeniem, będą ściśle zaangażowani w rozwój programowy.

Zasadnicze idee skautingu tworzą trwałą podstawę, na której budowany jest program. Program ten może i powinien ulegać zmianom w miarę, jak zmienia się środowisko.

Wartość programu zależy przede wszystkim od tego, w jakim stopniu zostanie on przeprowadzony. Bez względu na staranność, z jaką rozwinięto dany projekt, pójdzie on na marne, jeżeli ci, którzy mają go wykonać, nie tego wykorzystają go w praktyce. Konieczne jest zatem, by rozumieli oni ów program, by podchodzili do niego z zapałem, a także by dostrzegali potrzebę zmian, których dany projekt wymaga.

Należy też zdawać sobie sprawę z tego, że wprowadzenie programu w życie ma większe szanse powodzenia, jeżeli ludzie mający dokonywać zmian są zaangażowani w podejmowanie decyzji, które będą miały wpływ na program.

Każdy, kto zaangażował się w rozwój programowy, będzie zdawał sobie sprawę z tego, że nie jest to czynność, którą się podejmuje, a następnie kończy. Jest to raczej proces ciągły, w trakcie którego wiedza i zrozumienie uzyskane dzięki dokonaniu oceny stają się punktem wyjścia do dalszych ulepszeń. Nowe programy budowane są na bazie osiągnięć przeszłości.

Skauting/harcerstwo to działanie! Nie jest przedmiotem teoretycznych studiów, ale czymś, co się robi. Wartości skautowe są przekazywane poprzez aktywny udział i zaangażowanie w działania stanowiące wyzwanie zarówno dla jednostki, jak i dla grupy. To, jak widzą skauting osoby trzecie oraz potencjalni członkowie, zależy w dużej mierze od działań skautów na szczeblu lokalnym, krajowym i międzynarodowym. Dlatego też zajęcia włączone przez organizacje skautowe do ich programów młodzieżowych mają wielkie znaczenie.

Dobra jakość zakłada, że wszystkie zajęcia skautów powinny w ten czy inny sposób służyć celowi skautingu. Nie jest jednak konieczne, aby wszystkie aspekty celu skautingu zostały jednocześnie uwzględnione w poszczególnych zajęciach, czy imprezach. Wszystkie natomiast te aspekty należy uwzględniać w określonym czasie oraz utrzymać między nimi właściwą równowagę. Oznacza to, iż należy przewidzieć zajęcia, które by przyczyniły się do:

- rozwoju fizycznego;
- rozwoju umysłowego;
- rozwoju społecznego;
- rozwoju duchowego każdego skauta.

„...przyczynianie się do rozwoju młodych ludzi w taki sposób, by mogli w pełni wykorzystać swe możliwości fizyczne, umysłowe, społeczne i duchowe jako jednostki, jako odpowiedzialni obywatele i jako członkowie wspólnot lokalnych, narodowych międzynarodowych”.

Plan rozwoju przyjęty przez jedną organizację skautową może różnić się w istotnym stopniu od planu drugiej organizacji, a jednocześnie obydwa mogą służyć podstawowemu celowi skautingu. Jest tak dlatego, że skauting powinien być odmiennie rozumiany w różnych społeczeństwach, tak aby zaspakajał on swoiste potrzeby młodych ludzi w każdym z nich.

Często powodem, dla którego występuje niepowodzenie, jest poświęcenie niedostatecznej uwagi potrzebom szkoleniowym instruktorów.

Idealnym wyjściem byłoby tworzenie programu szkolenia instruktorskiego równocześnie z opracowywaniem programu skautowego. Osoby odpowiedzialne za szkolenie instruktorów powinny się zaangażować w najwcześniejszych etapach rozwoju programowego, tak aby pojmowały cele programu i dzięki temu uzyskały lepszą pozycję wyjściową do planowania odpowiedniego szkolenia.

Konieczne jest zdobycie pewności, że program szkolenia instruktorskiego precyzuje zrozumienie programu i wiedzę, którą będą musieli posiadać instruktorzy oraz postawy, jakie muszą w sobie wyrobić w celu wprowadzania w życie programu.

Elementy metody harcerskiej

PRAWO I PRYZRZECZENIE	
<p>Książka wydana przez Światowe Biuro Skautowe</p> <p>Elementy programu Skautowego</p>	<p>Prawo i Przyrzeczenie</p> <p>Zasady ruchu skautowego stanowią podstawę, na której bazuje skauting.</p> <p>Zasadniczym instrumentem, który formułuje zasady w sposób zrozumiały, jest Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie.</p>
<p>PODSTAWY WYCHOWAWCZE</p>	<p>PRAWO I PRYZRZECZENIE</p> <p>Związek Harcerstwa Polskiego działa w duchu wartości zawartych w Prawie Harcerskim. To one są kompasem postępowania zarówno pojedynczych członków ZHP, jak i całej organizacji. Powinny kształtować w nas tak wyraźne i trwałe postawy, że to po nich każdy rozpozna w nas harcerza. To Prawo Harcerskie (Prawo Zucha, Zobowiązanie Instruktorskie), a nie atrakcje programowe determinują nasze działanie. Praca z Prawem kształtuje człowieka, który całym życiem służy Bogu, Polsce, innym ludziom. To podjęta służba i braterstwo wobec innych, zastąpienie własnego „ja” służbą¹, a nie tylko wiedza, umiejętności, staż harcerski potwierdzają, że został osiągnięty w pełni nasz wychowawczy cel.</p> <p>Prawo i Przyrzeczenie to tradycyjny, prawie stuletni zapis naszego kodeksu postępowania. To dzięki nim każdy, kto zetknie się z harcerstwem, nawet na krótko, ma okazję do pracy nad własnym charakterem, nad własną osobowością. Praca z Prawem to nieustanne obserwowanie siebie samego i praca nad sobą, która w konsekwencji prowadzi do świadomego przyjęcia określonego stylu życia. Prawo i Przyrzeczenie są wskazówką dla każdego w odpowiedzi na pytania: Jak postępować? Jak żyć?</p>
<p>Podstawy Wychowawcze</p>	<p>To Prawo Harcerskie (Prawo Zucha, Zobowiązanie Instruktorskie), a nie atrakcje programowe determinują nasze działanie.</p>

¹ Robert Baden Powell, *Wskazówki dla skautmistrzów*.

<p>NA TROPIE Nr 12 (52) grudzień 1994 Artykuł „O metodzie raz jeszcze” hm. Jacek Busłowski</p>	<p>Prawo i Przyrzeczenie w metodzie rozumiane jest jako element, co znaczy, że pierwszoplanowa jest jego funkcja wychowawcza, a nie zbiór zasad etycznych. Prawo i Przyrzeczenie przez to, że jednoznacznie zobowiązuje do przestrzegania zasad i powoduje identyfikację z jego ideałami, jest „potężnym narzędziem oddziaływującym na rozwój młodych ludzi”. Prawo i Przyrzeczenie przyjmuje w harcerstwie różną postać. Fakt ten podyktowany jest potrzebami wieku, dlatego zapis musi być do tych potrzeb dostosowany.</p>
<p>O metodzie harcerskiej i jej stosowaniu Ewa Grodecka</p>	<p>Grodecka w swoim opracowaniu nie pisze o Prawie i Przyrzeczeniu Harcerskim.</p>
<p>Harcerskie Ideały</p>	<p>Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie - kreślą konkretny system wartości, opisują ideał. Odzwierciedlają zasady harcerskiego wychowania: służbę, braterstwo, pracę nad sobą. Prawo każdemu harcerzowi daje ściśle określony kodeks postępowania, jest dla niego życiowym drogowskazem. W chwili złożenia harcerskiego Przyrzeczenia zobowiązujemy się nieustannie dążyć do osiągnięcia tego ideału. Młody człowiek składając je decyduje się z własnej "szczerzej woli" akceptować i stosować w swym życiu zawarte w Prawie zasady etyczne. Wobec własnego sumienia, wobec grupy rówieśników i instruktora, który jest dla niego wzorem i autorytetem bierze odpowiedzialność za ich dotrzymanie. To dobrowolne zobowiązanie jest największą motywacją do samodoskonalenia, wyrażeniem woli nieustannej pracy nad sobą, woli stałego podążania drogą wyznaczoną przez drogowskaz naszego Prawa. Akceptowanie zawartych w Prawie i Przyrzeczeniu ideałów oraz stały możliwie największy wysiłek zmierzający do ich osiągnięcia są wobec młodego człowieka skutecznym instrumentem wpływającym na jego rozwój. Dla najmłodszych członków naszego ruchu identyczną rolę pełni Prawo i Obietnica Zucha. Prawo i Przyrzeczenie jest fundamentalnym elementem metody harcerskiej.</p>
<p>UCZENIE PRZEZ DZIAŁANIE</p>	
<p>Podstawy wychowawcze</p>	<p>UCZENIE PRZEZ DZIAŁANIE Doświadczając, próbując, przeżywając, aktywnie uczestnicząc - młody człowiek przygotowuje się do dorosłości. Istotne jest stwarzanie takich sytuacji w działalności gromady/drużyny, aby każdy miał możliwość działania indywidualnie, a także w grupie. Działanie to powinno mieć bezpośredni związek z życiem społeczeństwa i w społeczeństwie.</p>
<p>NA TROPIE Nr 12 (52) grudzień 1994 Artykuł „O metodzie raz jeszcze” hm. Jacek Busłowski</p>	<p>Skuteczność uczenia przez działanie jest olbrzymia. Jej walory odkrył już Bi-Pi mówiąc, że: „...chłopiec jest zawsze bardziej przygotowany do robienia, niż do przemyślenia”. Bardzo często jest tak, że to, co usłyszymy, to zadanie do przemyślenia”. Bardzo często jest tak, że to, co usłyszymy, to zapominamy, a to, co zrobimy, zapamiętujemy na całe życie. Harcerstwo preferuje taki sposób uczenia się. Przez to, że uczymy wszystkiego w działaniu, harcerstwo staje się atrakcyjniejsze. Przecież lepiej zbudować razem ształas, ucząc się przy okazji i</p>

	<p>sposobów konstruowania szkieletu, poznawania drzew, węzłów, a nawet w przypadku zastępowego - uczyć się kierować zespołem niż uczyć się z książki, jak to zrobić. Sposób harcerski jest bardziej skuteczny i atrakcyjniejszy. Dlatego właśnie wszystkie metodyki stosują uczenia się w działaniu. Zuchy poznają świat bawiąc się, harcerze - grają, harcerze starsi, wędrownicy grają w życie, nie symulują, robią wszystko naprawdę.</p>
<p>O metodzie harcerskiej i jej stosowaniu <i>Ewa Grodecka</i></p>	<p>Grodecka wprost nie odnosi się do takiego określenia, uczenie przez działanie przewija się w opisach cech.</p>
<p>Harcerski Idealy</p>	<p>Oznacza, że w harcerstwie wychowujemy w sposób czynny, poprzez aktywne uczestnictwo. Młody człowiek w sposób naturalny łatwiej kształci się przez obserwację, eksperymentowanie, samodzielne wyciąganie wniosków, dokonywanie wyborów i osobiste działanie. Harcerskie wychowanie to rozwój młodego człowieka przez działanie.</p>
<p>STALE DOSKONALONY I STYMULUJĄCY PROGRAM</p>	
<p>Podstawy wychowawcze</p>	<p>STALE DOSKONALONY I STYMULUJĄCY PROGRAM Program powinien być wszechstronny, tak jak wszechstronny powinien być rozwój. Tak, aby każdy mógł w nim znaleźć coś dla siebie. Celem jest rozbudzenie zainteresowań, zaciekawienie, zachęcenie do zdobywania nowej wiedzy i umiejętności, poszukiwania dróg indywidualnego rozwoju. To wszystko musi się złożyć na program: zastępu, drużyny, hufca, chorągwi, ZHP. Dzięki dobremu zaplanowaniu i podjęciu działań indywidualnych i zbiorowych (zbiórka, obóz harcerski, kolonia zuchowa, rajd, festiwal itp.) program będzie stymulował rozwój każdej jednostki, a tym samym całej naszej organizacji. Ważne jest wykorzystywanie w harcerskiej pracy instrumentów metodycznych (stopnie, gwiazdki, sprawności, znaki służb), formy pracy, propozycje i inspiracje zucha, harcerza, harcerza starszego, wędrownika i instruktora, ale także pomysłów różnych zespołów i grup oraz pobudzanie do samodoskonalenia się i aktywnego udziału w życiu harcerskim. Program musi być pożyteczny i potrzebny każdemu, kto w nim uczestniczy, trzeba go wciąż aktualizować i tworzyć w perspektywie otaczającej nas rzeczywistości. Realizacja programu powinna być silnym, gorącym, intensywnym, pełnym napięcia, ale zawsze pozytywnym przeżyciem, na które czeka się z przyspieszonym biciem serca i które zawsze wzbudza chęć dalszego działania.</p>
<p>NA TROPIE Nr 12 (52) grudzień 1994 Artykuł „O metodzie raz jeszcze” hm. Jacek Busłowski</p>	<p>Każdy program harcerski musi być:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zintegrowaną całością - nie może być zbiorem różnych nie związanych ze sobą form. Często programy drużyn przypominają taki zbiór, w którym nie ma żadnego celu, gdzie żadna forma nie wynika z drugiej, gdzie są one najczęściej nie dostosowane do potrzeb i zainteresowań harcerzy go realizujących. Program powinien być:

	<ul style="list-style-type: none"> • twórczy - jeżeli wyznaczamy lub pomagamy harcerzowi tworzyć drogę własnego rozwoju, to trzeba pamiętać o tym, by była ona twórcza, by koniecznie jej realizacja kończyła się realizacją czegoś, co było jej celem. Program powinien ową twórczość wymuszać, • aktywizujący - co oznacza, że musi powodować chęć podejmowania nowych wyzwań. <p>Na tym można rozważania w metodzie zakończyć. Bowiem metoda harcerska to po prostu: stwarzanie warunków do duchowego, społecznego, fizycznego i umysłowego rozwoju człowieka za pomocą Prawa i Przyrzeczenia, uczenia się w działaniu, organizowania do pracy w małych grupach oraz twórczych i aktywizujących programów. Ot i cała metoda. Jej zapis jest bardzo prosty, jednak trudny do realizacji. By owe rozważania o metodzie były pełne, trzeba jeszcze powiedzieć o tym, co powinno cechować nasze wychowanie po harcersku.</p>
<p>O metodzie harcerskiej i jej stosowaniu <i>Ewa Grodecka</i></p>	<p>Program harcerski jest to indywidualny program każdego zastępu, każdej drużyny, hufca, chorągwi, organizacji jako całości. Nikt nie narzuca go z góry - powstaje w zespole każdego zastępu itd. Tworzy się własną myślą i praca danego zespołu, ile jest zastępów - tyle programów.</p> <p>Bo jak może być w harcerstwie program jeden dla wszystkich, jeżeli głównym założeniem harcerstwa jest wychowanie jednostki, jeżeli każdy zastęp harcerski, każda drużyna to różniące się żywe organizmy, posiadające swoiste cechy i własne obyczaje.</p> <p>Jedną z właściwości metody jest oddziaływanie wzajemne jednostek na siebie, harcerskie zespoły w żadnym wypadku nie są sobie równe. Powstają i żyją w różnych warunkach i skupiają różną młodzież. Każda jednostka ma znaleźć w harcerstwie zaspokojenie osobistych potrzeb, ma znaleźć warunki sprzyjające jej indywidualnemu rozwojowi i działaniu. Jak byłoby możliwe w takim razie narzucenie różnorodnym zespołom i jednostkom jednakowego programu? Jest to niemożliwe. Program zastępu rozwija się i wzrasta wraz z nim.</p>
<p>Harcerskie Ideały</p>	<p>Treści programowe powinny być dostosowane do potrzeb i możliwości członków harcerskich zespołów, do czasu, miejsca, warunków działania i oczekiwań społecznych. Na program składają się konkretne zadania podejmowane przez zespół i sposób ich realizacji (odrębny dla zuchów, harcerzy, harcerzy starszych i instruktorów) oraz rozwiązania organizacyjne niezbędne dla prawidłowego realizowania harcerskiego systemu wychowawczego. Program musi być stale doskonalony tak, aby zapewniał stopniowy i harmonijny rozwój członków Związku. Powinien odpowiadać na zainteresowania harcerzy, stawiać wyzwania, być zachętą do samodoskonalenia. Narzędziem realizacji tego programu jest między innymi system stopni harcerskich (gwiazdek zuchowych) oraz sprawności. Należy formułować program, który jest spójną, zintegrowaną całością, a nie zbiorem przypadkowych, oderwanych działań. Program harcerski jest harmonijnym połączeniem zdobywania określonej wiedzy, kształcenia praktycznych umiejętności oraz podejmowania konkretnych działań na rzecz innych i swojego</p>

	otoczenia poprzez zabawę, grę i służbę.
SYSTEM MAŁYCH GRUP	
NA TROPIE Nr 12 (52) grudzień 1994 Artykuł „O metodzie raz jeszcze” hm. Jacek Busłowski	SYSTEM MAŁYCH GRUP Dlaczego mała grupa? Ano dlatego, że mała grupa pomaga ludziom włączać się w życie społeczne. W małej grupie i co ważne - rówieśniczej, łatwiej o integrację. Mała grupa wyklucza anonimowość, pozwala wszystkim na wykazanie się. Duży zespół do pracy małymi grupami pozwala na łatwiejsze kierowanie nim i efekty pracy są lepsze. W małej grupie lepiej prowadzić wychowanie jednostek. Sprzyja ona kształtowaniu charakterów, zdobywaniu umiejętności, rozwijaniu samodzielności, zdolności do współpracy, przewodzenia oraz uzyskiwania zaufania. Dlatego gromada zuchowa organizuje się do pracy w systemie szóstek, drużyna harcerska stosuje system zastępów, a harcerze starsi organizują swoją drużynę przez grupy zadaniowe lub skrojony do własnych potrzeb system zastępów. Każde z tych narzędzi jest elementem metodyki realizującym jeden z postulatów metody - działają w małych grupach.
Podstawy wychowawcze	Zastęp to grupa przyjaciół, która pozwala na znalezienie swojego miejsca i sprawdzenie się w samodzielnym działaniu. Praca w małych grupach przynosi wymierne efekty wychowawcze, ponieważ łatwiej jest dotrzeć do każdego, dostrzec jego wartość, pomóc mu pokonać słabości, porozmawiać z nim, poznać go. W harcerstwie takie grupy stanowią szóstki, zastępy, patrole, zespoły zadaniowe. Na ich czele stoją zwykle rówieśnicy mający trochę większe doświadczenie czy też wyrobienie harcerskie, cieszący się zaufaniem. We współzawodnictwie konkurowanie ze sobą zespołów wzmaga emocje, zwiększa motywację do działania.
O metodzie harcerskiej i jej stosowaniu Ewa Grodecka	System zastępowy jest podstawową formą pracy harcerskiej, jedyną, która pozwala na właściwe stosowanie metody harcerskiej. Polega ona na prowadzeniu pracy w małych grupach - zastępach. <ul style="list-style-type: none"> • Zastęp powinien być żywym organizmem, zdolnym do życia i współżycia harcerskiego. Być żywym organizmem - to znaczy mieć więź wewnętrzną czyniącą członków zastępu bliskimi sobie i idei harcerskiej. Taki wewnętrzny patriotyzm pozwalający radośnie przezwyciężać przeszkody i osiągać wspólne cele powinien mieć pewne zabarwienie uczuciowe, które nazywamy „duchem zastępu”. • Powinien mieć własny program, oparty na Prawie i Przyrzeczeniu oraz realizować ten program zgodnie z metodą harcerską. Program ten powinien zawierać planowo ułożone zamierzenia całego zespołu, jednocześnie uwzględniać palny i potrzeby poszczególnych jednostek.
Harcerskie ideały	Mała grupa rówieśników, kolegów, przyjaciół to naturalne środowisko młodego człowieka. Nasza metoda opiera harcerskie wychowanie między innymi na systemie takich rówieśniczych grup - szóstek zuchowych, zastępów, patroli, grup zadaniowych itp. Skupiona w

	zastępie grupka przyjaciół sama uczy się współdziałania, samorządności, brania na siebie odpowiedzialności, solidarności, pomaga kształtować charaktery. Stwarza młodym ludziom atmosferę do stopniowego dojrzewania osobistego i społecznego.
--	--

Cechy metody harcerskiej

DOBROWOLNOŚĆ	
Podstawy wychowawcze	Harcerskie działanie opiera się na dobrej woli młodego człowieka. Każdy ma prawo do podejmowania decyzji związanych z własnym rozwojem i aktywnym uczestnictwem w życiu naszej organizacji. Dobrowolne dokonywanie wyborów sprawia, że jesteśmy bardziej dojrzały i umiemy więcej. Ważnym momentem wyrażenia własnej woli jest moment składania Obietnicy Zucha, Przyrzeczenia Harcerskiego i Zobowiązania Instruktorskiego.
NA TROPIE Nr 12 (52) grudzień 1994 Artykuł „O metodzie raz jeszcze” hm. Jacek Busłowski	Gdy harcerz już wie, czym jest harcerstwo i chce w nim być, składa Przyrzeczenie Harcerskie, czyli dobrowolnie przyjmuje na siebie pewne obowiązki. Przymus, nakaz, zakaz - to zaprzeczenie dobrowolności. By być harcerzem, trzeba tego chcieć samemu, w przeciwnym razie nie ma to większego sensu. Działanie harcerskie opiera się na dobrowolności i każdy, czy to zuch, harcerz, czy harcerz starszy musi wyrazić na to działanie zgodę.
O metodzie harcerskiej i jej stosowaniu Ewa Grodecka	Aby budowanie jednostki było możliwe, konieczne jest w wychowaniu harcerskim czynny udział woli danej osoby. Dziecko musi samo chcieć żyć po harcersku. Jeśli nie zdołamy uzyskać takiej czynnej i chętniej postawy danej jednostki, musimy zrezygnować z naszych wobec niej zamierzeń. Pozostawałoby nam jedynie oddziaływanie przez nakaz, przymus, zakaz, kontrolę, a to byłoby sprzeczne z celem i metodą harcerską. By zostać harcerką trzeba chcieć.
Harcerskie Idealy	Każdy członek Związku samodzielnie wyraża chęć kierowania się w życiu harcerskimi zasadami i przynależności do naszej organizacji. W harcerstwie skuteczność wychowania zależy od chęci poddania się temu działaniu.
POZYTYWNOŚĆ	
Podstawy wychowawcze	W harcerstwie podejmujemy zadania o wymiarze pozytywnym, które mają bezpośredni wpływ na kształtowanie postawy i charakteru młodego człowieka. W każdym rozbudzamy poczucie piękna i dobra, pomagamy rozwijać zdolności oraz pielęgnować wartości. Istotna jest wiara we własne siły i możliwości, która pozwala rozwijać się i piąć wzwyż.
NA TROPIE Nr 12	Budowanie dobra polega na dostrzeganiu tego, co pozytywne.

(52) grudzień 1994 Artykuł „O metodzie raz jeszcze” hm. Jacek Busłowski	Harcerstwo stara się stworzyć atmosferę dobra, przyjaźni, pomocy, zrozumienia, bo tylko taka atmosfera sprzyja dostrzeganiu pozytywizmu. Drużynowy nie powinien walczyć ze złem drzemącym w jego podopiecznych, ale powinien szukać w nich tego, co dobre i pozytywne i na tym dopiero budować jego osobowość.
O metodzie harcerskiej i jej stosowaniu Ewa Grodecka	Wychowanie harcerskie jest pozytywne. Chodzi nie o wykorzenienie zła, ale o tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi cech dodatnich. Ożywiając wszystkie dodatnie skłonności danej jednostki odsuwamy na dalszy plan wady i ujemne cechy. Chcemy pokazywać, budować dobro i prawdę.
Harcerskie Ideały	Harcerskie wychowanie polega na budowaniu dobra, rozbudzaniu w człowieku jego zdolności, odkrywaniu zalet, pozwala łatwiej akceptować świat, innych ludzi, siebie samego, pokazuje, że nie należy poddawać się złu i beznadziejności.

POŚREDNIOŚĆ

Podstawy wychowawcze	Wychowanie w harcerstwie następuje nie wprost, ale przez podejmowanie działań, zdobywanie coraz wyższych stopni i nowych sprawności, uczestnictwo w atrakcyjnym programie. Celem jest podejmowanie przez każdego wysiłku, a nie proponowanie gotowych rozwiązań. Postępując zgodnie z Prawem i Przymierzaniem, działając i współpracując z innymi uczymy się życia.
NA TROPIE Nr 12 (52) grudzień 1994 Artykuł „O metodzie raz jeszcze” hm. Jacek Busłowski	Baden Powell powiedział kiedyś, że chłopiec, co usłyszy, to zapomni, a co zrobi, to zapamięta. Dlatego skuteczniejsze jest stawianie harcerzy przed problemami, niż mówienie o tym, jak je rozwiązać.
O metodzie harcerskiej i jej stosowaniu Ewa Grodecka	Oddziaływaniu naszemu najchętniej nadajmy formę pośrednią. Stwarzamy w ten sposób takie warunki, które czynnej postawie wychowanków i przy stosowaniu Zasad i Prawa potrafią doprowadzić do samodzielnego sformułowania wypowiedzi i nie tylko tej słowem, ale głównie czynem. Nie dajemy wychowankom gotowej wiedzy, gotowych poglądów, nie ułatwiamy im pracy (ani sobie). Działaniem takim nie pozbawiamy wychowanków prawa do radosnego, zakończonego zwycięstwem wysiłku. Zamiast prawić morały i mówić: bądź dobra, mądra, uczynna... dajemy w ręce wychowanków konkretną rzecz: linę, apteczkę, mapę. Zasada pośredniego oddziaływania każe traktować wszystko jako środki prowadzące do celów o wiele większych i ważniejszych, do wyrabiania od wewnątrz cennych cech charakteru, umiejętności działania, zdolności do życia społecznego, gotowości do służby.
Harcerskie Ideały	Ponieważ wszystkie podejmowane przez nasz ruch działania

	<p>służą realizacji celów wychowawczych, atrakcyjne, społecznie pożyteczne zadania realizowane w harcerstwie pobudzają do rozwoju wewnętrznego człowieka.</p>
<p>WZAJEMNOŚCIĄ ODDZIAŁYWAŃ</p>	
<p>Podstawy wychowawcze</p>	<p>W harcerstwie jedni uczą się od drugich przez wzorowe postępowanie, przykład osobisty i baczna obserwację innych. Istotną rolę odgrywa współzawodnictwo, którego celem jest zawsze wszechstronny rozwój. W grupie rówieśników każdy nie tylko może pokazać, co wie, co umie, czego może nauczyć innych, ale też może uczyć się od innych.</p>
<p>NA TROPIE Nr 12 (52) grudzień 1994 Artykuł „O metodzie raz jeszcze” hm. Jacek Busłowski</p>	<p>Partnerstwo - nasze kontakty z harcerzami winno cechować partnerstwo. Oznacza ono, że instruktor powinien być dostępny dla swoich harcerzy, powinien doceniać i pomagać rozwiązywać ich problemy, powinien budować swoje stosunki z harcerzami na zasadzie wzajemnego zrozumienia. Drużynowy to osoba bardziej życiowo doświadczona, mogąca wskazać pewną drogę, mogąca podzielić się swoimi umiejętnościami. Zastępowy to starszy brat, a nie kapral.</p>
<p>O metodzie harcerskiej i jej stosowaniu Ewa Grodecka</p>	<p>Nie ma w harcerstwie uczących i nauczanych, wychowujących i wychowywanych. Zastępowa i drużynowa oddziałują na swoje dziewczęta pobudzając ich wolę, uczucia, intelekt do harcerskiego działania. Tak samo wśród przeżyć i doświadczeń harcerskich jednostki i zespoły oddziałują na swoje przewodniczki, pomagając im wychowywać się wraz z całym zastępem czy drużyną. W codziennej pracy oddziałują na siebie wzajemnie jednostki w zastępach, zastępy w drużynach. Wzajemność oddziaływań, zasadnicza w wychowaniu harcerskim, nadaje specyficzny charakter samowychowaniu skautowemu. Harcerzem można zostać jedynie w gromadzie. Nie nauczysz się harcerstwa w samotności z książek. W ten sposób można wiele się dowiedzieć o harcerstwie, lecz wejść w nie można tylko przy współudziale gromady, drużyny, drogą przeżyć, wspólnych doświadczeń w świetle wzajemnego braterskiego oddziaływania.</p>
<p>Harcerskie Ideały</p>	<p>Wzajemność oddziaływań, czyli partnerstwo członków naszego ruchu, gdzie wszyscy są zarówno wychowawcami, jak i wychowankami; instruktor pełni rolę "starszego brata" będącego dla harcerza wzorem do naśladowania, a jego autorytet opiera się przede wszystkim na postawie zgodnej z Harcerskim Prawem.</p>
<p>INDYWIDUALNOŚCIĄ</p>	
<p>Podstawy wychowawcze</p>	<p>W harcerstwie najważniejszy jest człowiek i jego wszechstronny rozwój. Stwarzamy takie warunki, aby każdy indywidualnie niezależnie od wieku, płci, doświadczenia, zainteresowań mógł znaleźć swoje miejsce w ZHP. Dbamy o wszechstronny rozwój jednostki.</p>
<p>NA TROPIE Nr 12 (52)</p>	<p>Skierowane na jednostkę - w harcerskim wychowaniu zależy nam na każdym z osobna. Oznacza to, że drużynowy powinien znać każdego</p>

<p>grudzień 1994 Artykuł „O metodzie raz jeszcze” hm. Jacek Busłowski</p>	<p>członka drużyny, tzn. jego zainteresowania, możliwości, ułomności, a nawet marzenia. Drużynowy powinien tak planować pracę drużyny, by każdy jej członek miał możliwość rozwijania się z jego pomocą. Dlatego program musi być przez nich zaakceptowany i dostosowany do poziomu każdego z nich. Każdy z nas jest inny, niepowtarzalny, jest indywidualnością, dlatego liczy się jednostka nie masa. Dlatego w harcerstwie wynik grupy jest drugoplanowy w stosunku do wyniku jednostki.</p>
<p>O metodzie harcerskiej i jej stosowaniu Ewa Grodecka</p>	<p>Oddziaływanie od wewnątrz Przedmiotem tego oddziaływania jest zawsze jednostka lub zespół złożony z poszczególnych jednostek, nigdy zaś masa. Każdy człowiek, duży czy mały, ma swoją osobowość, swoją przeszłość i stale rozwijające się możliwości. Każdy wymaga traktowania właściwego jego poziomowi, warunkom wewnętrznym i zewnętrznym. Zadaniem naszym jest przyjście jednostkom z pomocą w ich pracy nad rozwojem wartości osobistych i społecznych. Szanujemy w każdym wychowanku wolnego człowieka, którego tej wolności nie zamierzamy pozbawiać ale chcemy jej nadawać kierunek, współdziałający przy tym z daną jednostką. Aby budowanie jednostki było możliwe, konieczne jest w wychowaniu harcerskim czynny udział woli danej osoby.</p>
<p>Harcerskie ideały</p>	<p>Harcerskie wychowanie jest ukierunkowane na jednostkę, na jej rozwój osobisty, dostosowując stawiane przed każdym członkiem Związku oczekiwania do jego możliwości i umiejętności, budując jego indywidualne cechy.</p>
<p>NATURALNOŚCIĄ</p>	
<p>Podstawy wychowawcze</p>	<p>W harcerstwie wszystko jest zwyczajne i dostosowane do warunków, w których żyjemy. Wszystko ma „swoją czas”, dlatego zuchy bawią się, harcerze uczestniczą w grze, harcerze starsi poszukują, a wędrownicy podejmują służbę. Robimy tak po to, by każdy miał możliwość rozwoju zgodnie ze swoimi możliwościami i potrzebami. Przestrzeganie norm zawartych w Prawie i Przyrzeczeniu ma źródła w harcerskiej naturze.</p>
<p>NA TROPIE Nr 12 (52) grudzień 1994 Artykuł „O metodzie raz jeszcze” hm. Jacek Busłowski</p>	<p>Program pracy drużyny dostosowany jest do możliwości i potrzeb ludzi, dla których jest przeznaczony. Dlaczego metodyka zuchowa opiera się na zabawie? Ano, dlatego, że zuchy - czyli dzieci w wieku 7-10 lat poznają świat przez zabawę.</p>
<p>O metodzie harcerskiej i jej stosowaniu Ewa Grodecka</p>	<p>Oddziaływanie harcerskie jest naturalne. Idziemy prze życie, biorąc je takim jakim jest, ale każdy jego przejaw przeświecając ideą zawartą w Prawie. Środki wiodące do tego celu muszą być proste i naturalne, jak naturalny jest cel. Może to dzięki naturalności naszej metody osiągamy takie bogactwo środków wychowawczych. W różnych warunkach powstają różne potrzeby. Dla ich zaspokojenia szukamy środków odpowiednich</p>

	dla danego środowiska, dla tej, a nie innej potrzeby. W harcerstwie, trzeba pamiętać, że to, co ktoś wymyślił i z sukcesem zastosował, może być bardzo dobre. Nie trzeba za każdym razem odkrywać na nowo tego, co już zostało wynalezione.
Harcerskie Ideały	Polegająca na przystosowaniu wszystkich podejmowanych działań do potrzeb i możliwości harcerskiego zespołu i poszczególnych jego członków oraz różnorodnych warunków działania: na wsi, w mieście, w nowej drużynie, bądź takiej z tradycjami, w zastępie chłopców lub dziewcząt, w drużynie koedukacyjnej itd.
ŚWIADOMOŚCIĄ CELÓW	
Podstawy wychowawcze	Uświadomienie sobie potrzeby własnego rozwoju lub też wykonania jakiegoś zadania, ułatwia realizację zamierzenia. W naszej organizacji jesteśmy świadomi naszych potrzeb i naszych możliwości. Wiemy też, po co w harcerstwie jesteśmy, że staramy się o swój wszechstronny rozwój. Wszystko, co dzieje się w ZHP, ma swój cel.
O metodzie harcerskiej i jej stosowaniu <i>Ewa Grodecka</i>	Trzeba świadomego stosunku wychowanków do harcerstwa i jego poczynań. Zachodzi tu powiązanie z gotowością woli. O odzwieciu na harcerskie hasła można mówić dopiero wtedy, gdy wychowanek wie, o co chodzi i czemu tak ma być. Oczywiście świadomość taka będzie różna zależnie od wieku. Zainteresowanie harcerstwem we właściwy sposób kierowane, pobudza wolę do wnikania w przyczyny i doszukiwanie się skutków, daje w wyniku konieczną w naszej pracy świadomość celów każdej rzeczy, wzmacnia gotowość do działania. Świadomego działania, udziału w dokonywanej pracy wymagamy od każdego zespołu i każdej jednostki. Zastęp realizuje świadomie krok po kroku, program, w którego opracowaniu brał udział i który uznał za własny. Każdy członek zastępu, w trakcie życia zastępu, znajduje warunki na postawienie sobie z całą świadomością indywidualnego celu i osiągnięcie go własną prac przy pomocy całego zastępu.
NA TROPIE Nr 12 (52) grudzień 1994 Artykuł „O metodzie raz jeszcze” hm. Jacek Busłowski	Jacek Busłowski w swoim artykule opisuje 6 cech. Pamiętam, że na kursie drużynowych w Załączu ja też uczyłam się o 6 cechach.
Harcerskie Ideały	Zapis w Harcerskich ideałach łączy dobrowolność i świadomość celów.

Podsumowanie

Tak naprawdę odpowiedź na pytanie o wzajemne przenikanie się cech i elementów, o ich ważność dostaliśmy w latach 1933-1936 w czasie działania i kursów szkoły na Buczu, dziewczyny już dawno to uporządkowały i opisały. Zajmując się tym teraz chyba wywarzamy otwarte drzwi. Wystarczy przeczytać Grodeckiej „O metodzie harcerskiej i jej stosowaniu”. Opisuując cechy E. Grodecka płynnie przechodzi z jednej w drugą pokazując, jak się przenikają, jak jedna wynika z drugiej i jak bez siebie nie mogą żyć. Czytając „O metodzie...” dochodzę do wniosku, że najważniejszy jest... zastęp.

W całej książce najbardziej podoba mi się zdanie:

Nie nauczysz się harcerstwa w samotności z książek. W ten sposób można wiele się dowiedzieć o harcerstwie, lecz wejść w nie można tylko przy współudziale gromady, drużyny, drogą przeżyć, wspólnych doświadczeń w świetle wzajemnego braterskiego oddziaływania.

Żeby tylko tego nie zepsuć, bo tak łatwo posługiwać się metodą harcerską bez jej zrozumienia. Wystarczy odrzucić system zastępowy, skupić się na ilości, a nie jakości. Łatwo uznać (zmienić) harcerstwo w stowarzyszenie np. wychowania fizycznego.

Harcerska metoda jest prosta i naturalna, wymaga jednak zdolności do logicznego myślenia i zamiłowania do trudności i wysiłku. Im trudniej tym lepiej, tym bardziej warto.

